

Darkness Deciphered

פרשת בא תשע"ז

Artscroll - Stone Chumash

EXODUS

PARAS HAS BO

10 / 21-23

²¹ HASHEM said to Moses, "Stretch forth your hand toward the heavens, and there shall be darkness upon the land of Egypt, and the darkness will be tangible"²² Moses stretched forth his hand toward the heavens and there was a thick darkness throughout the land of Egypt for a three-day period.²³ No man could see his brother nor could anyone rise from his place for a three-day period; but for all the Children of Israel there was light in their dwellings.

3a Rashi

שָׁהָיו בְּיִשְׂרָאֵל - Why did He bring the plague of darkness against them?²¹ וְלָמָּה הֵבִיא עֲלֵיהֶם חוֹשֶׁךְ וְלֹא הָיוּ - There were among Israel of that generation wicked individuals

and they died - ומתו בשלש ימי אפלה - who did not wish to depart from Egypt, - רוצים לצאת during the three days of gloom. - כדי שלא יראו מצריים במפלתם - This happened so that the Egyptians should not witness their downfall - ויאמרו אף הם לוקים כמונו - and say, "They, too, are being smitten as we are."²² - ועוד שחפשו וישראל וראו את קליהם - Furthermore, during those days the Israelites sought out and saw [the Egyptians'] vessels. - וקשיצו והיו שואלים מהן - וקשיצו והיו שואלים מהן - When they subsequently departed and asked [the Egyptians] for vessels to take with them - וקשיצו והיו שואלים מהן - and [the Egyptians] would say, "We possess nothing," - אומר לו אני ראיתו - "אומר לו אני ראיתו" - [an Israelite] would say to him, "I saw it in your house. It is in this and this place."²³

2 The ninth plague: Darkness. Like the third and the sixth plagues, this was the end of a set of three, so it was not preceded by a warning. The darkness during the day was darker than that of a normal night, and at night it became even more intense. After the first three days of the plague, the darkness entered a new stage; it was so thick that the Egyptians could not even move (Rashi). There were two reasons for the darkness: (a) Among the Jews, there were people who did not deserve to be freed [because they were so assimilated into Egyptian culture that there was no hope for them to return to the covenant of Israel] and who were to die. God provided the darkness so that the Egyptians would not see their death and claim that the plagues affected Jews and Egyptians alike; (b) the darkness provided an opportunity for the Jews to

circulate in the Egyptian homes to determine the location of valuables that they would later ask to borrow (Rashi). Later, when the Egyptians realized that the Jews had been in their homes and had the opportunity to loot at will, but had not done so, Israel earned esteem in the eyes of the Egyptians (Mechilta, 12:36).

36 1. The first three-day period of darkness was sufficient for this purpose (Gur Aryeh). See Rashi below 13:18, s.v., וְחָשְׁכִים.
2. Shemos Rabbah 14:3; Tanchuma 3. For the Israelites to be able to search the houses of the Egyptians, the additional three days of dense darkness that restricted movement was necessary. Otherwise, the Egyptians might have locked their doors, or detected and caught the Israelites while they were searching the houses (Gur Aryeh).

קושיא ראשונה: אומרת התורה (שמות י, כא) "ויאמר ה' אל משה נטה ירך על השמים ויהי חושך על ארץ מצרים וימש חושך". דקדקו המפרשים על לשון "וימש חושך", שהרי "ימש" הוא מלשון הסרה וחסרון וכמו שכתוב (שמות לג,יא) "ויהושע בן נון נער לא ימוש מתוך האוהל". ולפי"ז קשה איך אומר הכתוב "וימש חושך" שלכאורה פירושו להסיר את החושך? וכבר עמד על כך רש"י ז"ל בפירושו, ופירש שהוא מלשון ממשש, כלומר - שיוכלו למשש את החושך מגדל ממשותו. אך נגסה למצוא גם ביאור אחר.

6 1. וְחָשְׁכִים חוֹשֶׁךְ - And the darkness will be tangible. Rashi quotes the Midrashic interpretation that the darkness was so thick it had substance and could be touched. Ramban adds that the atmosphere was filled with an extremely thick layer of cloud in which any man-made light was extinguished. The pocryphal book, Wisdom of Solomon (ch. 17), eloquently describes the torment, anguish and danger brought on by the plague of darkness, which spread gloomy night over the Egyptians while the Israelites were basking in azzling light. Maharal regards the nature of the darkness in a somewhat different way. He emphasizes its negative character [the absence of light]. As a consequence, the darkness was neither thick nor palpable. This theory is based on the argument between R' Yehudah and R' Nechemiah in the Midrash (Shemos Rabbah). The former teaches that the darkness originated in the celestial spheres. Of this darkness it was said He made darkness His hidden place, His pavilion around Him (Psalms 18:12). R' Nechemiah contends that on the contrary, the darkness came from the regions of Gehinnom, as alluded to in the Book of Job: Before I go, without hope of return, to the land of darkness and the shadows of death (10:21). Maharal explains that in the view of R' Yehudah, the darkness corresponded to the state of nothingness which preceded Creation, and it originated from a source of purity. According to R' Nechemiah, however, the wicked are unworthy of being affected by something from such a pure source; instead, the darkness was an uncovering of the shades of death as the horrors of punishment were unleashed.

קושיא שניה: על מה שהביא משה רבינו מכת חושך על המצרים ועל בן כתוב (שם י, כב): "ויט משה את ידו על השמים ויהי חושך אפלה בכל ארץ מצרים וגו' ולכל בני ישראל היה אור במושבותם". וצריך להבין "הלא משה רבינו נגטה רק להביא חושך על המצרים, אך מהיכן הגיע אור לכל בני ישראל במושבותם? ואם תאמר שהכוונה היא שלכל בני ישראל לא היה חושך, א"כ היה מתאים יותר לומר "ולכל בני ישראל לא היה חושך במושבותם"? קושיא שלישית: במדרש (שמור יד, ב) מובא: "ויט משה את ידו על השמים ויהי חושך אפילה. מהיכן היה החושך ההוא? ר' יהודה אומר מחושך של מעלה שנאמר (תהילים יח, יב) ישות חושך סתרו סביבותיו סוכתו". ויש להבין, הלא פסוק זה: "ישות חושך סתרו סביבותיו סוכתו" מדבר על אור הגעלם של הקב"ה שהוא כל כך גדול עד שאי אפשר להשיגו. וא"כ איך יתכן לומר שמאור גדול זה נמשך החושך על המצרים?

5 הלא הוא, מה ענין זה של האי יכולת לעמוד או לשבת, למכת חושך דווקא. אם החושך שימש כאן כ"גוש", המפריע לתנועת, הלוחץ על היושב והסוגר על העומד, מה ענינו ל"חושך" דווקא.

אור
השחר

פרשת בא

גדליהו

איחא בספרים כי העשר מכות הם כנגד העשרה מאמרות שבהם נצלה העולם, וכל מכה מכוונת נגד מאמר א', וכדאי להצין ציבור הדברים והשייכות שצין המכות להעשרה מאמרות, נקדים מקודם קצת צעמן העשרה מאמרות.

אמרנו חז"ל (אבות פ"ה) צעשרה מאמרות וכו' והלא במאמר אחד וכול להבראות, אלא כדי ליתן שכר עוב ללדיקים וכו' ולהפרע מן הרשעים וכו', והמכוון הזה הוא, כמו שציארנו מכבר בשם השפ"א, כי אלו נצרה העולם במאמר אחד לא ה"י כלל מקום

לעבודת האדם, כי ה"י יכר לעין כל אדם הקב"ה מהוב את הצריאה בכל רגע, וכשכרה זו היא בגלוי אין מקום לנחירה כלל, וממילא אין שייך כלל שיח"י שכר ללדיקים שמקיימין את מצות ה', כי לא מצויתם עובדים את הש"י, ולכן יש לזרז שיח"י הסתר צדק הצריאה, שלא יח"י ההכרה גלוי לעין כל שרק"ה מהוב את כל הצריאה בכל עת ובכל רגע, וזה הוא המכוון בהעשרה מאמרות, כי בכל מאמר נשאלש אורו ית' למטה, וכנס יוחר לנצח הסתר, ועי"ז יש מקום לעבודה, גי ע"י הכסתר יש מקום לנחירה, ושייך שכר עוב צבור הדיקים, ועוגש להרשעים שמאצדין את העולם.

ידוע מה שאיחא בספ"ק בשם הצעש"ע, לפרש מה דכתיב לעולם ה' דברך נצט בשמים, כי אלו המאמרות שחיו צעת צריאה העולם, שעליהם נאמר בדבר ה' שמים נעשו, קיימים לעד, ולעולם הם המהיים ומקיימין את העולם, אך היא בהסתר, שאין דבר זה נסגר לעין שיראו ויבינו הכל כי שיק צמליאות זה העולם קיים, אבל אילו לרגע כמימרי לא יח"י מליאות של מאמר זה של רצון ה' לקיומו והתכוונו ה' הכל צטל ועבודת האדם היא להכיר ולראות שכל דבר יש א' להיות המח"י אורו, כי אף שיש הסתר בצריאה העולם, וכמו שעלם מלה עולם מורה, וכמו שפירשו בספרים שהוא מלשון העלם, שרק ע"י שיש העלם שייך שיח"י מליאות של עולם,

אלו ההסתר וההעלם הוא צמדה מסוימת, שיח"י ציכולת האדם לראות שיש כאן אחי העלם, ולגלות ולהכיר מתוך הצריאה חלוקות, ולראות שהקב"ה הוא המהוב ומח"י את הכל, ידוע כי שם חלקים בגימטריא העצב, כי שם זה מורה על מליאות הצריאה שנלמס הקב"ה אורו ית', ולכן הוא מדה הגבורה ומדה"ד שיסודם הם למלום וגבול, ואיחא בספרים בשם הזוה"ק כי שם חלקים הוא צמדת לירוף של צ' תיבות, מי ואלה, ופירושו הוא על שם הכתוב שאו מרום שייכס ורלו מי צרה אלה, כי העצב שהעצב הקב"ה בהצריאה הוא באצטן הזה שהאדם המחפש את האמת יראה נפוכו שהאלה של "מי", ושיח"י יכר צה שהאלה של

מי, עד שיצוא מחוכה לדי ההכרה של מי צרה אלה, שיש מנהיג לבירה, דוגמת הצריאה חציני ע"ה שהכיר את בוראו בן ג' שנים ע"י חשבון מתוך הצריאה עצמה להוכיח כי יש מנהיג לצרה כדברי המדרש בפרשת לך, ואם האדם מגיב את עצמו מן השכחה והכתישנות מעולם הזה, צמנית שאו מרום שייכס, אז יכול להכיר מתוך הצריאה עצמה ומתוך העצב עצמו, ה"מי צרה אלה" בעל דרך זה מפרש החת"ם מה דכ' בפרשתינו שהקב"ה אמר למשטרע"ה "למען שיתי אוחותי אלה בקרב", פי' כי פרעה אמר (שמות ה', א') "מי ה' אשר אשמע בקולו", והמכות באו לגלות לו ה' אלה" — למען שיתי אוחותי "אלה", לגלות לו שיש מנהיג לבירה.

וזה ה"י עיני העשר מכו"ה לגלות הכסתר של העשרה מאמרות, וכמו שציארנו כי בכל מאמר נשאלש אורו ית' למטה, וכנס לחוך הסתר יוחר, והמכות באו לגלות ולהסיר זה ההסתר, ולגלות לעין כל הדבר ה' המח"י את כל הצריאה, וזה הפ"י שהעשר מכות מכוונים נגד העשרה מאמרות, פי' לגלות בכל מכה הכסתר שגורם ע"י המאמר, ולכן כשחושבים העשר מכות נגד העשרה מאמרות, איחא בספרים שחושבים ממטה למעלה, שמכה הראשונה הוא כנגד המאמר העשירית, כי צמכה זו בא להסיר הכסתר וההעלם צדקת התחונה, שהיא מאמר העשירית שהיא הכסתר הכי גדול, וכן היא החשבון צשאר המכות נגד שאר המאמרות, וכמו

המכה התשיעית היטה מכה חושך

והיא מכוונת כנגד המאמר הזה של יחי אור, וזה פשוט כי שייכים זה לזה, ובמאמר זה ה"י חושך להמלריים ואור לצני ישראל וצאומו מקום עצמו שה"י להמלריים מליאות של חושך ה"י אז לצני ישראל אור, ואף שזה צמדת שני הפכים צנושא אחד, מה שאין ציכולתינו להצניו כלל, אף שייך שצאומו נקום גופא שה"י חושך להמלריים יחי אור לצני ישראל שהרי זה סחירה לכל המושג שלנו בהעצב, אלא שצמדת כל המושגים שיש לנו כמו שאין שייך שתי הפכים צנושא אחד זה גופא הוא צריאה, כי כך צרה הקב"ה את האדם עם זה המושג שאין שייך צ' הפכים צנושא א', אבל הקב"ה הוא כל יכול, ושייך שיח"י צאומו עת צמקום אחד חשך ואור ציחה, וכמו שאנו רואים שאמרו (מגילה י'): מקום ארון אינו מן

המדה, וצדאי ה"י להארון מדות מסוימות שהרי הכל צכת צמיד ה', ויש לוי מיוחד מה יהיו מדות הארון, אך אין לנו הצנה אף שייך שיח"י שם ארון שהלא אמתה צמדתה היכי יתיב, אבל גם מושג זה של אמתה צמדתה הוא מחוקי העצב שהם צריאה, אבל צמקדש ששם ה"י התגלות השכינה לא ה"י חוקי העצב כלל, ודבר זה נחברר אז לצני ישראל, שראו צחוש אף שצמקום אחד שייך שיח"י אור וגם חושך, ומזה נחברר אללם ה"י כל הארץ", ושהקב"ה הוא המהוב את כל הצריאה, ושכל המליאות של אור בהצריאה הוא מהמאמר יחי אור, וממילא שייך שיח"י גם אור וחושך משתמשים צעטה אחת.

חושך זה שה"י אלל המלריים לא ה"י

רק בעדר אור, רק החושך ה"י מליאות של חושך, וכדכ' וימש חושך שה"י ממשות של חושך, ויכבוזאר צדברי הרמב"ן בפרשת צראשית כי חושך זה שזכר בפסוק "וחושך על פני תהום" ה"י מליאות של חושך, וצעטה זו של מכה חושך, נחברר שרק צניי המלמיים בהקב"ה שייכים להנות מהאור של המאמר יחי אור, והמלריים שאינם מלמיים בהשגחתו ית' בהצריאה לא ה"י ציכולתם להחלים עצמם עם זה המאמר של יחי אור, לכן ה"י אללם מליאות של חושך, ואז נחברר צחוש אף שהמאמר יחי אור הוא כל המליאות והקיום של האור שיש בהצריאה¹⁰.

9

8a

86

איך זה שייך שהמצרי יושב בחושך ואינו יכול לזוז ממקומו, ואילו ליהודי יש אור?
 הסבא מסלובודקה (אור הצפון שמות עמוד 8) מבאר שהמכות במצרים גילו השגחה פרטית, למצרי חושך וליהודי אור. וכן במכת דם, יהודי ומצרי ששותים מספל אחד, היהודי שותה מים והמצרי שותה דם. רואים מכאן שלכל אדם יש עולם בפני עצמו. אבעולמו של המצרי יש דם ויש חושך, ובעולמו של היהודי יש מים ויש אור. מה שחול
אומרים שחייב אדם לומר בשבילי נברא העולם (סנהדרין לו, א) זה כפשוטו. השמש

זורחת לי, היא בשבילי, והעצים שאני רואה הם נבראו בשבילי. וכך לכל אחד נבראה שמש בפני עצמה ועצים בפני עצמם, והנס הוא שכל העולמות הללו נמצאים כולם במקום אחד.

כאן נתגלה שעולמו של המצרי ועולמו של היהודי הם עולמות נפרדים, ואינם עולם אחד. בזה התגלה שלכל אחד ואחד יש עולם בפני עצמו, עולם משלו. זה מצלצל מאד רחוק. ראיתי ציור נפלא, שאחד מתאר שלכל בעל חיים נראה העולם באופן אחר. תסתכלו ביום יפה על הדשא, עפים שם פרפרים ודבורים וזבובים, וכל אחד עף לפרח אחר. הדבורה אינה רואה כלל פרחים שלא נפתחו, ואילו מעופפים אחרים עפים דוקא לפרחים הסגורים. או למשל הצפור בונה את הקן שלה דוקא בענפים הגבוהים של העץ, ואילו השועל כשהוא בונה את קנו בגזע העץ. התולעים שותים את הקליפה של העץ, והחוטב עצים כשהוא רואה את העץ הוא לא מתעניין בקן הצפור למעלה או בקן השועל, אלא הוא מסתכל אם העץ בבר ראוי לחטוב אותו או לא. ואדם שמטייל שם בוחן אם העץ נותן צל וראוי לנוח תחתיו. כל אחד מסתכל על העולם באופן אחר. מעניין שגוי הגיע למבט זה מבחינה מדעית. אבל הסבא אומר שגם אצל בני אדם זה כך, כל אחד מסתכל על העולם באופן אחר מהשני. במכות למדו ענין זה, שלכל אחד יש עולם נפרד.

האור - מכה למצרים

המצריים הרשעים היו אלו שהפכו את החושך שירד על הארץ, לשיטה. הם ניצלו את העלמות האור הגנוז, ויצרו כביכול מערכת שיטה שלמה אשר מטרתה לתעלים את התכלית האמיתית של העולם, ו"להאיר" את פני המציאות באור מזויף - הנוגד לתכלית האמיתית החבויה באור הגנוז (התבאר בארזיכות במאמר ב).

ובכן, מכת חושך באה כדי להחזיר את הפירוש הנכון של מאמר "יהי אור" לגלות את האור הגנוז המאיר את המציאות האמיתית. מכת חושך מתוארת בכתוב:

יִישׁ מִשֶּׁה אֶת יָדוֹ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ אֶפְלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים. לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְלֹא קָמוּ אִישׁ מִתַּחְתָּיו שְׁלֹשֶׁת יָמִים וּשְׁמוֹת יִי כָבוֹד.

" יהי חשך אפלה וגו' שלש ימים - חשך של אופל שלא ראו איש את אחיו אונן ג' ימים. ועוד שלש ימים אחרים חשך מוכפל על זה שלא קמו איש מתחתיו, ושם אין יכול לעמוד ועומד אין יכול לישב" (רש"י סז).

ולכל בני ישראל היה אור במושבותם (שם).

"ולכל בני ישראל היה אור וגו' - בארץ גושן לא נאמר, אלא במושבותם, שכל מקום שהיה יהודי נכנס היה אור נכנס ומאיר לו מה שבחביתו. חביות ובממוניות. ועליהם נאמר (תהלים ק"ט) 'נר להגלי דברך' וגו' ("שמו"ר י"ד ג').

יש לתמוה ולשאול: אמנם הדעת נותנת שהי יעשה נס לישראל שיהיה אור

14

שמות

במושבותם - כדרכו יתברך בכל יתר המכות, שהגן על בני ישראל מהמכה שפקדה את המצריים. אך צריך עיון מדוע האיר ה' לישראל באור נוסף - יותר מאורו של יום, והיו רואים גם המוסתר מעיני האדם - "מה שבחביות ובתיבות ובממוניות"? מה ענינו של אותו נס?

ההסבר נמצא בדברי המלבי"ם (שמות י" כ"ב) המבאר שמכת חושך היתה בעצם גילוי אור הגנוז - האור הרוחני המוכן לצדיקים לעתיד לבוא, שמחמת עוצם קדושת האור לא יכלו המצרים הרשעים לתנות ממנו ולהשתמש בו ונחשב להם לחושך. כשם שכאשר מכוונים אל מול פני האדם אור מבהיק ומסנוור, אין הוא רואה מאומה, וכדרך אור השמש אשר הוא חושך אצל העטלף הרואה רק בחושך.

משמעות הדברים היא כך: כבר התבאר לעיל, שענינה של מכת חשך היה להאיר את הפירוש הנכון של מאמר "יהי אור". ובכן, כדי להשיג מטרה זו, האיר ה' מאותו אור עליון שנגזר לצדיקים - האור המאיר את המגמה האמיתית שאליו מכוון העולם. בני ישראל הצועדים במסלול התכלית האמיתית, בבחינת "נר להגלי דברך", זכו לחנות מלא חפניים מאור יקרות זה, ומכוחו הם יכלו לראות גם במקומות שבהם אינו חודר אורו של יום - במטמוניות של מצרים. כלומר, גם אותם פינות חבויות, שלא הוארו עד עתה באור האמת, ושלט בהם "חושך מצרים", הוארו עתה ונשטפו באותו אור גנוז שלא השאיר פינה וסדק חשוכים. לעומת זאת המצריים לא היו ראוים ולא היו מסוגלים להנות מזה האור. לגביהם נתפס אותו אור כחושך אפילה, ועל ידו ניטלה מהם האפשרות ללכת למקום חפצם ולהגיע ליעדם המעוות - "ולא קמו איש מתחתיו" (שמות י" כ"ג). זהו גם ביאור דברי חז"ל, שבזמן ששימש אותו חושך נהרגו בחשאי רשעי ישראל (מבואר ברש"י שמות י" כ"ב), כי אותו אור גופא כילה כל אותם רשעים אשר הוציאו עצמם מהתלם הנכון - להלך באור החיים. אותו אור שימש כרקע לגילוי המציאות האמיתית עצמה - גילוי השכינה במכת בכורות.

המכה שקדמה למכת בכורות היא - מכת חושך. כפי סדר עשרת מאמרות בראשית, מכת חושך מקבילה למאמר "יהי אור" (שם משמואל בא תרע"ד). והדבר מתמית - הכיצד החושך יהא מקביל אל האור, והלא הדברים נראים כדבר והיפוכו? כדי שנוכל לעמוד על פשר הדבר עלינו להתבונן במשמעות המאמר "יהי אור".

" ויאמר אלקים יהי אור ויהי אור. וירא אלקים את האור כי טוב ויבדל אלקים בין האור ובין החושך" (בראשית א' ג').

" וירא אלוקים את האור כי טוב ויבדל - אף בזה אנו לייסין לדברי אגדה (מגילה י"ג), ראהו שאינו כלה להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעמול לנא" (רש"י סז).

ביאור הענין, שביום הראשון האיר אותו אור עליון המגלה את התכלית הסופית של הבריאה, המטרה שאליה הבריאה צועדת, כלשון הלש"ח (הדעייה ח"ב ד'): "גלה בו (ביום הראשון) אור הגנוז שהוא סוף התכלית ותיוקן הכלי".

אכן הקב"ה גזר את האור העליון בנימוק: "שאינו כדאי להשתמש בו רשעים" (רש"י סז). פירוש שגילוי האור היה גורם למרידת הרשעים - הנמנעים מלצעוד בדרך האור. לעומת זאת הצדיקים אשר מכוונים את כל צעדיהם על פי רצונו יתברך, הרי להם אור הגנוז הוא דבר טוב מאד. ואמנם עבורם האור נגזר כדי שישתמשו בו לעתיד לבוא, להאיר דרכם.

נמצא שהתוכן האמיתי של מאמר "יהי אור" הוא - להאיר את פני המציאות האמיתית, ולגלות את התכלית שאליה צועדת הבריאה. אכן, הסתרת האור של ימי בראשית מאפשרת לתת פירוש מעוות למציאות העולם הזה, שכאילו אין היא הולכת לשום מקום וכי תכליתה מושגת בעצם ימי החושך.

שלום

בא

נתיבות

עד

שאינו ראוי זה חושך ואינו רואה כלום. וכענין שאחז"ל (ע"ז ג'): לעתיד לבא הקב"ה מוציא תמה מנתיקה ומקדיר, רשעים נידונין בה וצדיקים מתרפאים בה. היינו שהקב"ה יוריד אור גדול מאד

גבוהה מיצירה, ומדוע נאמרה יצירה באור ובריאה בחושך. והבי' בזה, דיש חושך שהוא בעצם אור גדול, אלא שהאור כה גדול עד שמתשיך את העינים שאין רואים מאומה. כמו בעת שאדם מביט בשמש שחושכות עיניו ואינו יכול אח"כ לראות כלום, כך יש בעולמות העליונים שמאיר אור גדול מאד דלמי

אמנם דברי המדרש שהיה זה חשך י"ל מעלה כמש"נ ישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו עדיין לא נתבאר כל צורכם, מהי המציאות המיוחדת של החשך של מעלה. וי"ל ע"פ מ"ד בספה"ק על מאה"כ (ישעיה מה) יוצר אור ובורא חשך, שלכאורה הוא מוקשה מאד דהרי בריאה היא מדרגה יותר

שעבור הצדיקים זה אור ומתפאים בו, ואילו עבור הרשעים שאינם ראויים לזה יהיה זה חושך. וזהו פי' יוצר אור ובורא חושך, שהקב"ה יוצר אור, ולמעלה מזה הוא בורא חושך, אור גדול ונורא

שירוב גדולתו הוא חשך. וזהו כי דברי המדרש מה כן היה החושך ההוא מחושך של מעלה, שנא' ישת חושך סתרו סביבותיו סוכתו, ישת חשך סתרו אין פירושו שיש למעלה חושך, אלא שסתרו האור גדול ונורא, עד שעבור אלו שאינם ראויים לו הוא חושך. וזה אמר הקב"ה למשה נסה ידך על השמים, שימשיך על מצרים את האור הגדול הזה בחי' חושך של מעלה, ועי"ז ויהי חושך על ארץ מצרים, כי לרשעים שאינם ראויים לו ה"ז חושך שאין דוגמתו, שמכחו לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו שלשת ימים. ולכל בני ישראל היה אור. כמושבותם, שבני ישראל נהנו מהאור הזה, ואותו חושך למצרים

היה האור לישראל. ועד"ז היה בכל-אמכות, נגוף למצרים ורפא לישראל, שלא היו בכל מכה שני ענינים נפרדים, בריאה מיוחדת של מכה למצרים ופעולה נפרדת של רפואה לישראל, אלא בעצם המכה היו שני הכתות, ע"ד שנתבאר במכת חושך, שפנימיות החושך של מעלה היא אור גדול, ולכל בני ישראל היה אור במנושבותם בחושך גופו שהיה למצרים.

* מרן הגה"צ רבי משה מידנר זצ"ל אמר עה"פ ולכל בני ישראל היה אור כמושבותם, שיש מדרגה כזו של אור שהיחיד אינו יכול לזכות לה, רק במושבותם, כאשר יהודים יושבים יחדיו זוכים להמשיך את האור הזה. והוסיף שזהו הענין שיהודים מתכנסים ויושבים יחד בש"ק, להמשיך את האור הגדול, ע"י כמושבותם.

כל הקושיות הללו הקשה הרח"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב ז"ע בספר הקדוש 'קדושת לוי' לפרשת בא. ומאחר ויש חידוש גדול בתירוצו, נביאם כאן בתוכנם הנפלא.

ידוע ומפורסם מה שכתב הארי"ז (עי"ח שער א' ענף ב') שלפני שברא הקב"ה את כל העולמות, היה אורו הגדול והבהיר ממלא את כל המציאות, עד שמגדל האור לא היה אפשר לנבראים לסבול את אורו הגדול והיו מתבטלים ממצויאותם, ולכן צמצם הקב"ה ברוב רחמי וחסדיו את גדול בהירות אורו, ואח"כ המשיך את אורו הגדול בצמצום גדול בכל עולם ועולם לפי ערך הנבראים והיינו שהשרפים מקבלים את אורו הגדול מצומצם-לפי ערך השגתם. וכן המלאכים שהם יותר נמוכים מהשרפים מקבלים את אורו הגדול מצומצם לפי ערך השגתם.

וזה ביאור הכתוב (ישעיהו ו, ב): 'שרפים עומדים ממעל לו, שש כנפים שש כנפים לאחד, בשתים יכסה פניו ובשתים יכסה רגליו ובשתים יעופף'. הדנה ידוע שהמלאכים והשרפים נקראים 'עומדים' על שהם עומדים תמיד במדרגה אחת, וא"כ אין להם יכולת לעלות במדרגה יותר גדולה כדי לקבל יותר אור כי יתבטלו ממצויאותם, ולכן 'בשתים יכסה פניו' שלא יביט למעלה ממדרגתו כדי שלא יתבטל ממצויאותו - 'ובשתים יכסה רגליו' כדי להסתיר את אורו מהמלאך שנמצא נמוך ממנו.

אמנם כל זה הוא רק אצל המלאכים שעומדים תמיד במדרגה אחת, אבל כלל ישראל עם קדושו אף שקיבלו ג"כ את אורו הגדול מצומצם לפי ערך השגתם, מכל מקום מכיון שיש להם תורה ותרי"ג מצוות דאורייתא ושבע מצוות דרבנן הנה ע"ז זה נעשה להם כלים שיוכלו לעלות מעלה מעלה בסולם העולה בית אל ולקבל אור יותר גדול לפי ערך מדרגתם בעבודת ה'. אבל לעומת זה הרשעים שאינם זכאים בתורה ומצוותיה עומדים תמיד במדרגה אחת ואין להם כלים לקבל אורו הגדול למעלה ממדרגתם.

19 לפי רעיון זה ביאר בקדושת לוי את עומק ענין מכת החושך שהביא הקב"ה על המצרים, והיינו שהסיר הקב"ה את הצימצום המצמצם את גדול אורו כדי

שיתגלה אורו בלי שום צמצום. ומכיון שאין למצרים תורה ומצוות, לא יכלו לעשות לברש מגן כדי לקבל את אורו הבהיר וממלא נתבטלו ממצויאותם.

וזהו שאמר הקב"ה למשה: 'נסה ידך על השמים ויהי חושך על ארץ מצרים וימש חושך', כלומר - שימשיך משה רבינו בכוח קדושתו אור גדול מן השמים, כדי שיבוא חושך על ארץ מצרים ע"י 'וימש חושך' שימש ויסיר החושך המורה על הצימצום ויתגלה האור בלי צמצום. נמצא שהחושך שבא על המצרים היה דוקא ע"י גילוי אור גדול שלא היו יכולים לסבול אותו.

ולפי"ז מבואר מה שנאמר במדרש: 'מהיכן היה החושך ההוא? ר' יהודה אומר מחושך של מעלה שנאמר ישת חושך סתרו סביבותיו סוכתו'. כלומר - שהחושך נמשך מגילוי אורו הגדול שעליו כתוב 'ישת חושך סתרו' מחמת שאי אפשר לסבול. וזהו שאומר הכתוב 'ויט משה את ידו על השמים' שהמשיך בכוח

והנה תכלית ומטרת גלותן של בני ישראל במצרים, היה כדי לזכך את נפשם ולטהרם, להיותם כלים ראויים להיות לעם סגולה וגוי קדוש לה' אלקים.

וזה כוונת הכתוב כאומרם ולכל בני ישראל היה אור כמושבותם, וכוונת

האור שאמר הכתוב הוא האור האלקי שהאיר על נפשותיהם ונשמותיהם, והיה בהם היפוך ממה שאמר הנביא (ישעיהו מ, כ) כי הנה החושך יכסה ארץ וערפל לאמים (עיי"ש נמלצ"ס), כי גם בחשכות הנשמה נתפש שייך לומר לשון חושך.

ובעת האיר זיו הנשמה, שייך לומר על זה לשון אור. ואמר הכתוב ולכל בני ישראל היה אור כמושבותם, כי עתה בעת מכת חושך, האיר אור חדש על בני ישראל, כי הושתרו בני ישראל והודרכו עד שנעשו ראויים להיות עם קדוש וממלכת כהנים לה'.

והוסיף הכתוב לומר כמושבתם, כי אור זה שהאיר על נשמותיהם של

בני ישראל, היה מכת מה שהיו הם כמושבותם, והיו מופרדים ומובדלים מהמצריים, ולא נתערבו בגוים ולא למדו ממעשיהם, ועל ידי כן האיר עליהם אור האלקי. ויה"ר שיתקיים בנו המשך הכתוב שאמר הנביא ישעיה (סג) ועליך יורח ה' וכבודו עליך יראה, כמהרה כימינו אמן כ"ר.

The word *tangible* indicates that the Egyptians suffered from something other than a mere absence of light; they experienced a *sensation* of darkness.

A cursory reading of these words might lead us to surmise that the plague of darkness lasted for only three days. However, the Sages tell us that in fact the plague lasted for six days. During the first three days there was an opaque darkness that prevented Egyptians from seeing one another; then there followed three more days during which the darkness intensified to the point where "no one rose from his place." Thus, according to the Sages the plague comprised two distinct phases: first God withheld light from the Egyptians, preventing them from seeing, then He in some way magnified the darkness and rendered them immobile (*Shemos Rabbah* 14:3).

Yet darkness is not a known cause of physical paralysis. Was the Egyptians' inability to move a purely miraculous phenomenon, or was it a natural human reaction to the particular stimulus to which they were exposed?

In relating the works of the six days of Creation, the Torah follows a definite pattern: first the Torah names that which is to be created, and then it concludes, "and it was so." The only exception to this pattern occurred in the creation of light — in this instance the Torah states, "Let there be light, and there was light" (*Bereishis* 1:3), and not, "Let there be light, and it was so."

The commentators explain that the light to which the Torah refers is not the daytime light we are accustomed to, but rather a supernal light that is of an exclusively spiritual nature. The Sages say that after He created this supernal light, God concealed it in order to prevent the wicked from misusing it and stored it away for the righteous to enjoy in the distant future. Since God created this light it must serve a purpose; why, then, did God conceal it?

* Our Sages have explained that everything that exists in this world has a parallel form in a higher dimension. Thus every entity has both a physical manifestation and a spiritual manifestation. Bound as we are by our human limitations, we may not be aware of the spiritual aspects of various material phenomena, but those to whom God grants a special awareness are cognizant of their existence. Light as we know it is merely the corporeal manifestation of a higher, more abstract essence known as "truth." In the upper realms, light manifests itself as truth, while in our lower domain, it manifests itself as electromagnetic radiation visible to the human eye. The higher manifestation of light — "truth" — is the supernal light God concealed during the process of Creation.

During the plague of darkness, the Jews were granted the use of the supernal light in this corporeal dimension, resulting in a supernatural ability to discern that which was hidden from the eyes of the Egyptians.

This idea is derived from the verse "But the children of Israel had light in the areas where they lived" — here the word *light* refers to the supernal light God had stored away for the righteous. With this light, they were able to discern the location of hidden valuables that the Egyptians themselves did not know they owned.

קדושתו אור גדול מלמעלה, ועיניו ייהי חושך אפילה בכל ארץ מצרים, כי לא יכלו לסבול גדול האור. אבל ולכל בני ישראל היה אור במושבותם, כי מחמת שקיבלו עליהם תורה ומצוות כפי שירשו מהאבות הקדושים, ממילא גם יכלו לסבול את האור הגדול שנמשך במכת החושך — ע"כ תוכן דבריו הנפלאים. היוצא מדבריו שהחושך שהיה במצרים הוא נוצר מרוב אור גדול, וכמו מי שמסתנוור מאור גדול הרי איננו רואה מאומה ואצלו הוא כמו חושך מרוב אור גדול, שאיננו יכול לסבול, נמצא שיימש חושך פירושו שהוסר החושך, אלא שמרוב אור גדול נהיה מצב של חושך שאין אפשרות לסבול ואין אפשרות לראות. הפלא ופלא.

לכן, במכת חושך היה האור לישראל לא רק בארץ גושן ששם היו עם ישראל, אלא בכל מקום שנכנס בו יהודי ראה אור עצום, וז"ל המדרש (שמו"ר פ"ד, א): "ולכל בני ישראל היה אור במושבותם", 'בארץ גושן' לא נאמר אלא 'במושבותם', שכל מקום שהיה יהודי נכנס היה אור נכנס ומאיר לו מה שבחביות ובתיבות ובמטמוניות, ועליהם כתיב (תהלים קיט, קה): 'נר לרגלי דבריך ואור לנתיבותי', והיינו שכיון שנכנס היהודי לבית המצרי ששם שרר החושך — זה עצמו היה עבור היהודי אור נפלא שחדר וגילה לו מטמוניות.

והנה הפסוק "נר לרגלי דבריך ואור לנתיבותי", הרי מדבר בענין אורה של התורה ומצוותיה, כי אכן כן, זו באמת היתה מכת חושך למצרים! הקב"ה הוריד אור של קדושה מן השמים, והוא החשיך את עיניהם של המצריים כמו הגהינם ואילו לבני ישראל היה זה אור גדול ועצום שגילה לפנייהם סתרי עולם.

ומה נוראים הדברים בכל דור ודור, וגם בזמננו זה שעומדים עלינו לכלותינו: ככל שישראל מרבים בתורה ובמצוות, הרי זה חושך גדול וגהינם לשונאיהם של ישראל, וכמו בחושך מצרים — העומד לא היה יכול לישב והיושב לא היה יכול לעמוד, כן התורה, המצוות והתפילות שלנו ישתיקו את כל האויבים ולא יוכלו לעשות לנו כל רע.

ואיתא שם המדרש: "וכן לעתיד לבוא, יביא הקב"ה חושך, שנאמר (ישעיה ס, א) 'כי הנה החושך יכסה ארץ וערפל לאומים — ועלך יזרח ה'". * זו צריכה להיות ההכנה שלנו לקראת הגאולה: להרבות באור תורה, ודבר זה יחשיך ויכה בסגורים את עיני אויבינו, ויאיר עיני ישראל, יראו עינינו ושמחו לבנו בגאולה הקרובה במהרה בימינו אמן.

As the Torah relates, the Egyptians were more than willing to comply with the Jews' request that they lend them their valuable objects. In many cases, though, they did not realize that they possessed vast treasures, buried in their fields. Their ancestors had concealed these fortunes in the heyday of Egyptian prosperity, when all the nations of the world had been forced to buy provisions from Yosef. The descendants of these prosperous Egyptians eventually lost track of the exact locations of the buried treasures, and as time wore on, the very existence of such treasures was in question. By Moshe's generation, accounts of the buried treasure had taken on a mythical aura, and Egyptians no longer gave any serious thought to the treasures.

With this approach, there is no contradiction between the Torah's account and that of the Midrash. The Egyptians were willing to give their valuables to the Jews, but they were not always aware that they owned such objects. With the vision they had gained through the supernal light, Jews could say to their Egyptian neighbors, "Of course you have valuables. Go to the edge of your field, walk three hundred feet east, dig three meters down, and there you'll find them!" To the Egyptians' amazement, the treasures were hidden exactly where their Jewish neighbors had directed them.

Just as light is a worldly manifestation of clarity and truth, darkness is an extension of confusion and a distorted view of reality. Darkness represents a state of indecision and inner turmoil, in which even simple, everyday activities become impossible, for they all require an element of clarity. When man is overwhelmed by self-doubt and confusion, he loses the ability to make decisions and to act. Such indecision leaves him functionally impaired, and for all intents and purposes, renders him a cripple.

This is the meaning of the Torah's description of darkness that became tangible — God cast a dark cloud of confusion over the Egyptian people which was so intense as to render them physically immobile. In contrast, the Jews experienced the supernal light of Creation, which raised them to an exalted state of awareness.

28

יחד עם זה חייבים להכיר בעובדה, כי דברים אלמנטריים, שאין מקדישים להם לא תשומת לב, לא כשרון, לא ידיעה ולא הבנה, דומה, כי אלו נעשים אינסטינקטיביים. ופירוש הדבר, כי כדי לבצעם, אין צורך לכל המערכות הללו של שכל, מוח, לב, הכרה, ידיעה, הבנה וכדו'. אין צורך לכל האור השכלי הזה, שהרי נעשה הוא כאילו מאליו, גם לא לתשומת לב כל שהיא.

אך אין הדבר כן.

האמת היא, כי אף הדברים האלמנטריים ביותר, אינם נעשים ללא כל אלו. גם המה זקוקים למדת הבנה, ידיעה, שכל, מוח, לב ורגש. אלא שקבועים המה, עדי היותם אינסטינקטיביים. אבל בשום אופן, לא אינם קיימים. קיימים המה, אלא שקבעם הקב"ה, קרוב ככל האפשר, להיותם מהותיים, אינסטינקטיביים.

כשקמים או יושבים, כשמתרוממים למקום גבוה יותר ומתיישבים כדי להיות סמוך לשולחן, כשיושבים כדי לשבת ועומדים כדי לעמוד, גם אם פעולות אלמנטריות המה, וכי זקוקים פעולות אלו למאמץ שכלי כל שהוא כדי לבצעם?

אף על פי כן, קיימים המה. משתמשים בהחלט בכל אותם כוחות של ידע, הכרה והבנה. אלא שקבועים המה מהותית, עד כי נדמה שאין זקוקים להם. אם ח"ו יטול הקב"ה את הכושר להבין או לדעת או להשכיל כיצד לעמוד, או כיצד לשבת, לא יצליח האדם ח"ו, לא לעמוד, אף לא לשבת.

כיצד נקראים כוחות אלו הקבועים באדם, או אף בבעלי חיים, המדריכים אותו, לפעמים, גם אינסטינקטיבית, לעמוד או לשבת?

אלו הם כוחות "אור" מינימליים. כוחות "בהירות" והכרה מינימליים.

אילו ח"ו ינטלו כוחות אלו, ישרר החושך. וחושך זה, הוא זה שימנע אפילו את הפעולות האלמנטריות ביותר. היושב לא יעמוד והעומד לא יישב.

29

"וימש חושך."

היושב לא עמד והעומד לא מסוגל היה לשבת.

כי ניטלה מהם הבהירות האלמנטרית הקבועה באדם.

— חושך.

חושך מצרים. "וימש חושך".

כוח האור, כפי שבראו הקב"ה, או החושך, כפי שאף אותו ברא הקב"ה ("יוצר אור ובורא חושך"), בריאה של אור היא, אשר קיימת בכל הבריאה, גם ברוח גם בגשם, מותאמת לכל דבר כפי מה שהוא, לפי כח קליטתו וקיבולתו.

"אור", הוא בהירות.

"חושך", הוא ההיפך מכך.

עיני בשר, גלגלי עיניים, קולטות קוי אור גשמי. עיניים, המה כח קיבולת האור.

למוח, גם כן כח ראייה, כח בהירות. גם למוח, עיניים לקיבולת ולקליטה.

אדרבא! עיקר ה"אור", ניתן וקיים במוח ובלב.

זוהי הראייה בשיאה. זוהי הבהירות בבהירותה. להם העיניים עם כח הקיבולת הגדולה והעצמתית ביותר.

גם לגלגלי עיני בשר, כח קיבולת וקליטה של ראייה ובהירות. אך, "גם" לא ב"עיקר".

כח הראייה השכלית על ידי עיני השכל, המוח והרגש, כח עצום הוא, כביר אונים ורב כח. כח זה, טבוע הוא במוחו, שכלו ורגשותיו של אדם, במדה העצמתית ביותר. מגיע לשיאים בלתי משוערים. כך ברא השם את אור האדם, השכל והנפש, כפי שברא כך השם, את האור המגיע לעיני הבשר.

אף האור הזה הגשמי, אור השמש, וכח קליטת גלגלי עיני הבשר, כפי המקובל והידוע לנו, אינו זה כפי שנברא על ידי הקב"ה. כל הידוע לנו, אינו אלא "שירים"...

— אותו האור שהיה בימי בראשית, עמד הקב"ה וגנוז לעתיד לבא.

— בתחילת ברייתו של אדם הראשון, היה עקבו "מכהה לגלגל המה" ועיין ויק"ר כ, ב). זאת אומרת, שעקבו של אדם, היה מקור אנרגיה גדול מזה של השמש.

בימי בראשית, אף עקבו של אדם היה שמש...

ירד האדם. נפל ממדרגתו.

במה נפל, מניין נפל?

בשעת בריאתו, הפיקה דרגתו הרוחנית, שמש. אור. — לאחר החטא, החשיך האדם, נעלם מאורו.

מה היה אור זה, מה היתה שמש זאת. דימוי? משל?

לא. זו היתה המציאות בעצמתה. אדרבא, מה שאנו רואים ורגילים לראות, אינו אלא דימוי.

תלמוד בבלי, הוא הוא החושך. החושך ההבנתי, השכלי, זהו הערפל.

כי לעומת הבהירות השמיימית, אף "תורה שבעל פה", הינה "במחשכים" סמיכות ושקלא וטריא, אינם ה"אור" בשיאו.

וכשמתפללים ל"יוהא"ר עינינו בתורתך", מתפללים להארה האמיתית, ב"עינים" הרואות, הקולטות. לעיני המוח, השכל, הלב והרגש.

ומהו, בעצם, "אספקלריה המאירה", זו שמשו רבינו השתבח בה ("משו רבינו נסתכל באספקלריה המאירה" — יבמות מט:). רק דימוי, רק משל?

לא. זהו האור האמיתי. בשיאו. בבהירותו. לראות מסוף העולם עד סופו. להסתכל ולקלוט אורות של אין סוף.

ולכל בני היה אור במושבותם. לפיכך מכ ששאר המכות לא כתיב. רק שלבני לא כי המכה כחול. ומכאן כי כתיב שכיב ככל שיפוף המכה. י"ל ידוע ששכח אלחם ממלחים כי בחלית הספלות. בלי פס זר אשר יאמר עליו שמפי זה סס ראוי להגאל. כתיב ואת ערום ועריס. ואך ברזות ד' לגאלס. האור לפס אור קדושתו ית'. שיחשורר לבסס ולהשתוקק ללחם ממלחים מקום קליפת הערלה. ולכנס בנריות ית' ולחיות לחלקו. וכו' רח דברים קדישא. ללחם מקליפת הערלה. ולכנס להשתוקק הקדושה. וכדכתיב עליכס האור הוא. ובהשתוקקות ללחם מקליפת הערלה. להשתוקק דגאלה יסב לסס כי פ"י הספורוהסם לכנס בנח דברית קדישא כתיב. ית' ראוהס לפועל ממש. ולעשו על מנת מילה. וע"י וכו' לגאלה כפועל ביד רמה גלויס ומפורסמת. כש"י ואשבור עליך ורחקך מהנסוסה צלמך. וואמר כך דמך דיי וגו'. דס פסח ודס מילה. וכו' ולכל בלי"ה כיכ אור במושבותם. שכיבס כהמחוסכ בו. כופיע כש"י כנסדו אורו עליכס. להשתוקק לבסס ללחן סס. ולחם יקרא אור. כי מצדני לחם אלוכי. ולחם גם כס"ק הוא כנח"י אור כתיב. כמס ברט יב

ונראה לבאר ע"פ דברי רש"י לפנינו שכתב שאותם רשעים שמתו לא היו רוצים לצאת, ומבואר שעיקר התביעה מישראל באותו זמן חיתה שיהיה להם הרצון והחפץ לצאת מטינופת הע"ז של מצרים ולזכות לגאולה שהיא הוריקות בו יתברך, ורצון זה היה בכוחו להרים את בני ישראל משקיעתם בתוך גלולי מצרים, ולתת להם את האפשרות לפרוש מע"ז כאשר נצטוו על כך קודם מכת בכורות, יחד עם הציווי על דם פסח ודם מילה, וחפץ זה הוא אשר נתן להם את הזכות לצאת ממצרים.

והענין, כי למרות שהיתה כל מצרים מטונפת מע"ז שלהם, מ"מ אמר להם משה: 'הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בע"ז שלכם', אכן חפץ זה מצד הקב"ה מותנה היה בחפץ שלהם להיגאל, ועל כן אלו שרצו לצאת ניצולו בימי האפילה למרות היותם שקועים בע"ז, בזכות חפצם הטהור להיגאל, אולם אלו שלא רצו לצאת ולא חפצו להיגאל, גם הקב"ה לא חפץ בגאולתם, והביט בע"ז שלהם ומתו בחטאם.³³

34

ענין זה מצינו גם בחז"ל על הפסוק (שמות טו א): "או ישיר משה" וזו לשונם (שמות רבה פ' כג אות א): "אמר משה לפני הקב"ה יודע אני שחטאתי לפניך ב'אז, שנאמר: 'ומאו באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה'... לכן אני משבחך ב'אז, הדא הוא דכתיב: 'או ישיר משה' שכן לכאורה יש לתמוה, מה תיקון יש במה שפתח משה את השירה באויה תיבה בה חטאך וביאר הבית הלוי (שם) שחטאו של משה היה בכך שלא הביין שקושי השיעבוד הוא ההכנה לגאולה השלמה, ולכן היה התיקון לחטא זה על ידי שירת הים, שבה אמר משה שירה גם על ההסתר והקושי שבשיעבוד מצרים, שכן בסופו של דבר התברר כי כל התגברות השיעבוד היתה הכנה לגאולה הקרובה, ועל כל זה נאמרה השירה:

כללו של דבר, עלינו לראות נכונה את ענינם של הצרות וריבוי מידת הדין שהתגברות ההסתר והחושך, הם אות **לפוא האור.** זהו מהלך גאולתם של ישראל, שתחילתו הסתר פנים וסופו גילוי פנים.

זהו היסוד שלמדנו ממכת חושך, אשר יש בו משום סמל ודוגמא לחושך הגלות העתיד לבוא על כלל ישראל, שמתוכו יבקע אור הגאולה. מיסוד זה עלינו לשאוב את הכוח והחוסן לעמוד בקשיי הגלות, ובכך לזכות להגיע אל הגאולה השלמה, בבחינת "הזורעים בדמעה ברינה יקצורו".

שיעורי חומש

כשיבוא המשיח מי יודע אם ירצו יהודים באירופה ובאמריקה לעזוב את בתיהם ולעלות לארץ ישראל, זה נסיון גדול. בגלות ספרד היו הרבה שנשארו שם ולא רצו לעזוב את רכושם ונעשו לאנטיים. החסיד יעב"ץ כותב שהיהודים הפשוטים עם האמונה הפשוטה, עזבו כולם את ספרד ולא השתמדו, ורק מתוך אנשי האינטלגנציה היו אנשים שנשארו שם ונשתמדו.

33

(שמות ה ט), וזהו כדי למהר הגאולה, והוא שחרות השחר, שקודם שמתחיל להאיר היום הוא מחשיך יותר מכל הלילה, ולכן נקרא שחר³³.

התגברות הרע אל מול הטוב הבא לבטלו, היא האות על קיצו הקרב של הרע. וכן כתב הגר"א וסרמן בשם החפץ חיים (קונטרס יאומר אני מעשי למך, בסופו), שקודם הגאולה האחרונה, לפני שיתגלה כבוד ה' ותתבטל הטומאה מן העולם, תיגבר הטומאה בכוחותיה האחרונים כפי שלא היה מימות עולם, וזה יהיה הסימן כי הגאולה קרובה לבוא.

אורך כי עניתני

מענתה יש לבאר, שכאשר באה עת גאולת מצרים, קודם שיצאו כלל ישראל אל האור הגדול, היה עליהם לעבור בחינה של חושך, דהיינו בחינה של מידת הדין והסתר פנים, משום שכן הוא מהלך הגאולה, שלפני שיוצאים מן הגלות לעולם שכולו חסד וטוב, מתגברת מידת הדין. חושך זה היה עבור ישראל הכנה ליציאה אל האור, הכנה שיש בה מיצוי של מידת הדין, שמתוכה יכולים היו לבוא לכלל חסד ורחמים ללא גבול³⁴.

נמצא, שבמיתת הרשעים בימי האפילה, כבר עמד אור הגאולה בפתח, וכבר עברו ישראל את ההכנה לגאולה השלמה, ומיצוי מידת הדין שקודם לאור הגאולה, נטל את חלקו באיבוד רשעי ישראל, כדי שהראויים לגאולה יצאו מיד מאפילה לאורה.

דוד / בא (הוא צו)

נמצא, שמכת חושך היתה קשה לישראל יותר מאשר למצרים, שהרי רוב רובו של עם ישראל מתו במכה זו, דבר אשר בכל הדורות לא היה כמותו, ויש להבין היאך יתכן שמכה שבאה כעונש למצרים, תהווה מכה כפולה ומכופלת עבור ישראל? גם בדברי חז"ל, לא מצאנו שהיתה כאן בחינה של ימכה עבור ישראל, אף על פי שהרשעים שבהם נענשו באופן חמור כל כך, והדבר אומר דרשני.

אילת השחר

כדי להבין ענין זה, יש להקדים את דברי הזוהר (פי משפטים דף קיט ע"ב), שמהלך גאולתם של ישראל, הוא מהלך של אור הבא דוק מתוך התגברות החושך. וכפי שרואים אנו בסוף הלילה, שקודם בוא אור היום, מתגברת חשכת הלילה ומתעצמת ביותר, ואז בוקע מתוכה אור היום.

ומוסיף הזוהר, שזהו שאמר דוד המלך (תהלים כב א): "למנצח על אילת השחר... א-לי א-לי למה עזבתני", וביאר ש'שחר' - הוא לשון שחרורית, דהיינו שבשעה שהשחרורית מתחזקת, והגלות מתגברת ומכבידה ביותר, זהו האות כי באה עת הגאולה. ונראה, שזהו גם ביאור המשך הכתוב: "א-לי א-לי למה עזבתני", שכן באותה שעה זועקים בני ישראל "א-לי א-לי למה עזבתני", ומיד נגאלים³⁵.

והוסיף הגאון מוילנא (בפירושו שם), שמטעם זה הוכבד השיעבוד על ישראל קודם גאולת מצרים, וזו לשונו: "דהלילה נמשל לגלות ובקר לגאולה, וקודם הגאולה יכבד הגלות יותר מכל הגלויות, כמו שנאמר בגלות מצרים: 'תכבד העבדה על האנשים'".

35

ר' פינחס

בכבודו ובעצמו, הרי זה דומה לנבואת משה שהיא אספקלהיא המאירה, שלא-שייד לה הכנה כלל. אמנם מהו לפי זה עכ"פ ענין ההכנה לקראת השבת.

והנה הגאולה הראשונה ממצרים על מה הוטרדה. ומבואר בפסוק, ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויזעקו וגו', וישמע אלקים את נאקתם ויאכור אלקים את בריתו. והמובן, שאנה"נ שהיה צריך זכות כדי לצאת ממצרים, ובזכות דם המילה ודם הפסח היתה הגאולה, אבל באמת לא זו היתה עיקר סיבת הגאולה, אלא אדרבא, אחרי שהיתה הגאולה כבר מוכנה חיפשו זכות שיהיו ראויים להגאל. אבל מה היתה עיקר סיבת הגאולה - מפני שרצו להגאל ובקשו את הגאולה.

* וכן אמרו חז"ל בזמן מכת חושך במצרים מתוך הרשעים שלא היו ראויים להגאל, ומה היה אותו החטא שעשה אותם אינם ראויים להגאל, מבואר ברש"י פרשת בא וז"ל, שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצין לצאת ומתו בשלשת ימי אפלה, ע"כ. היינו שחטאם היה רק מה שלא רצו לצאת, שיסוד הגאולה הוא בעיקר מפני הרצון להגאל.

וכן בקידוש לבנה, שאנו מבקשים שימלא חסרונה של הלבנה הרומזת למלכות בית דוד והשראת השכינה, ובנוסח אשכנז מסיימים - ויתקיים בנו מקרא שכתוב (הושע ג') ובקשו את ה' אלקיהם ואת דוד מלכם. והיינו, שאנה"נ סוף שישראל יעשו תשובה, ובלי זה אי אפשר להגאל, אבל לא זה יהא עיקר סיבת הגאולה, אלא תנאי, שהרי למען האמת לעולם לא יעלו ישראל למדרגה שיהיו ראויים לאותו מורא שכנה שיתגלה כשיבוא המשיח, וא"כ מה תהא סיבת הגאולה מצד ישראל - מפני שירצו להגאל, ואז הקב"ה יעשה למען שמו באהבה.

* והיסוד בזה, שכל ברכה שיש לה הגדרה - העבודה וההשתדלות לקראתה הן על ידי מעשה מוגדר, אבל כשבאים לזכות במה שאין לו גבול וערך, לא שייך כלל להגדיר שום מעשה בכדי להשיגו, והוי מתנה מן השמים, אמנם המתנה ניהנת למי שרוצה במתנה ושואף לקבלה.

וכן בשבת קודש, ודאי שלקבל את קדושת השבת צריך למדרגה מסויימת של צדקות, אבל אין זו עיקר סיבת קבלת קדושת השבת, עיקר

קדושת השבת היא למי שרוצה את השבת ומצפה לה, היינו למי שרוצה קדושת השבת ושכינתיה החובקת עולם ומלואו ביום שבת קודש, וזוהי מצות יום הששי, ההכנה לקראת השבת, שזה מבטא הצפייה לקבל קדושתה.

ר' פינחס

דבר זה בא להורות לכל יהודי הנמצא בגלותו הפרטית, ואפילו אם מרגיש שנמצא בגלות נוראה עד מאוד, כמצרים, ומרגיש שחשון לו מאוד - מכל מקום על ידי אור השבת יוכל לעשות לעצמו אור ולצאת מהחושך, ולא רק בשבת עצמה אלא גם לכל השבוע, וכמו שמבואר בזוהר הנ"ל, שהשבת היא המשפיעה לכל השבוע, ובה תלויה ברכת כל השבוע.

ואף שבהבדלה הנאמרת במוצאי שבת הנוסח הוא: "המבדיל בין אור לחושך", ומשמע שכל השבוע הוא חושך ביחס לשבת - מכל מקום מבואר בספרים הקדושים, שעל ידי שמירת שבת קודש כדבעי, יכול אדם להמשיך לכל השבוע אור גדול, כך שבכל המצבים יאיר לו אור השבת גם כשהיה שרוי בחושך, בקטנות, והכל על ידי שיקנה את אור השבת כדבעי.

שיגאלו היתה כל כך חזקה ועמוקה, עד שהקב"ה העניש את משה רבינו על כך שהביע את חששו שמא לא יאמינו, ואיך קרה שדרגתם באמונה כה השתנתה, עד שהקב"ה היה צריך להשתמש בחושך כדי להענישם בעונש כה חמור, שמתו במצרים ולא זכו לצאת ממנה?

ביאר הגה"צ רבי יחזקאל לוונישטיין זצ"ל שהתשובה נמצאת בגוף דברי המדרש שכותב: "שאין לפניו משוא פנים והוא חוקר לב ובוחן כליות" דהיינו, שהרי כשאדם נצרך לצאת ממקום שהשתרש בו זמן רב, למרות שהשתרש באותו מקום לא נעמה לו, בכל אופן קשה מאד לעזוב כפי שיראה כל אחד שצריך לעקור מדירתו עם כל מטלטליו לדירה חדשה, שגם אם הוא בדרכו לדירה מרווחת יותר, בכל אופן עצם המעבר והנידודים קשים לאדם והוא מצפה בכיליון עיניים לרגע שאחרי.

* בזה מובן, שלמרות שגלות מצרים היתה גלות קשה ומרה, בכל אופן גם היציאה ממנה אחר שהות של מאתיים ועשר שנים היתה קשה, לא פלא שנמצאו בבני ישראל כאלו שמרוב שהתרגלו לא הסכימו בקלות כה גדולה לצאת ממצרים. גם משה רבינו הרגיש בזה כמו שמצינו בחז"ל "בשעה שאמר משה להקב"ה "זהו לא יאמינו לי" אמר משה, לו אף יניחם פרעה לצאת, מכל מקום יאמרו, וכי להיכן נצא, למדבר".

ומעיד רבי יחזקאל: "בעינינו ראינו, בעת המלחמה האחרונה, שרבים מאחינו בית ישראל לא רצו לצאת ממקומם, למרות כל הגזירות הרעות. למה? כי עצם היציאה והנדודים קשים מאד. ואף שבעצם ישאל כל אחד, הרי גם להשאיר במקום היא גם ברירה קשה, בכל זאת, עובדה היא שבני אדם מעדיפים פעמים רבות להישאר באותו המקום מחמת עצלות ומחשבה שמה שיקרה עם כולם יקרה לי".

* והו לימוד גדול לאדם שצריך כל ימי חייו עוז וגבורה להתרומם ולצאת מבוץ עולם הזה ולגדול לפתוח את העיניים ולראות שהקב"ה יושב וממתין לו, ומחכה לו עולם גדול עצום ומרומם, כמה חוסר דעה יש להתייאר ולהשאיר בתוך הבוץ, בפרט בעיתות רצון המיוחדות שאז נתן הקב"ה את הכוחות המיוחדים, כמו תקופה זו של ימי השובבים שהם ימים מסוגלים להחליץ מהבוץ, צריך להיות בר דעת ובר לבב לנצלם להכנס לעולם של "עם קדוש אתה" ולא להשאיר במקומו.

מעיינות האמונה עמ' תקמ"ד

סיפר הגה"צ רבי אלחנן יוסף הרצמן זצ"ל על הג"ר מרדכי חרוב זצ"ל הי"ד שהיה מהתלמידים החשובים בישיבת מיר בפולין והתייחד בשקידתו. וסיפר שבהזדמנות שאל אותו ממתי החל ללמוד בהתמדה כל מיוחדת? וענה שבתקופת לימודו בישיבה, שמע פעם שיחה מוסרית מהמשגיח רבי ירוחם זצ"ל. היה זה בתקופה של חג השבועות ורבי ירוחם החל את שיחתו בהערה. הוא פתח ואמר לבני הישיבה: "אני בא עתה מהרחוב ורואה שכל היקום כולו, גדול, עשבים פורחים, ניצנים נראו בארץ העצים והאילנות מתפתחים והפירות גדלים, רוח של גן עדן ממש כולם צומחים ופורחים. אז דפק המשגיח זצ"ל על השולחן ושאל, האם גם אתם מרגישים שאתם צומחים?"

סיפר רבי מרדכי, מאז אותה דפיקה, תפסתי את עצמי שזו שטות להשאיר במצב רגיל והחילוני לנצל את הזמן ללמוד בהתמדה.